

nomen, aut æquale illi. Sed quia nullus Deo æqualis, ^A nullus alius essentialiter Jesus, id est, Salvator, existit, credamus Apostolo, cedamus divinæ auctoritati; slectamus genu in nomine solius Jesu, quod est super omne nomen; ne si alteri hunc honorem tribuimus, alieni judicemur a Deo, et dimittamur secundum desideria cordis nostri ire in adiuvationibus nostris.

Finit de Picturis Agobardus episcopus.

LIBER

DE DISPENSATIONE ECCLESIASTICARUM RERUM.

I. Significavit mihi fidelis ac veneranda dilectio tua, quod clari et honorati viri per ^a Septimaniam et ^b Provinciam consistentes, de me incessanter obtrectando loquantur; quanquam nec cæteris parcant, dicentes movisse nos, ac præcipue me, inauditam contentionem atque discordiam, pro ecclesiasticis rebus; idque inter eos, non solum detrahendo, sed et comminando, et versutiarum insidias machinando, omnibus modis ac sine intermissione agitari. Ais etiam nullam eos satisfactionem vel excusationem velle recipere: sed si qua illis rationabiliter, satisfaciendi gratia, a quolibet opposita fuerint, sera hæc et nuper adinventæ calumniari. Cujus rei quoniam vult fraternitas tua puram cognoscere veritatem, qualiter videlicet motum asseveratumque fuerit, maxime de me, quantum vel qualiter in tali dispensatione interfuerim, audierim, vel suggesterim, scribo hæc tibi veraciter, prout vis a me. Ac primum ipse scire potes, me nunquam inter majores nostros et meliores nobis tanti loci vel honoris fuisse, ut aut inceptor discordiæ, aut pacis conciliator esse potuerim. Quippe qui, ut insuetus et timidus, inter tales ac tantos raro loqui valeam. Tamen, in quantum recordari queo, de quibus inquiris, ut ipse novi, faciam et te similiter nosse.

II. In illis diebus, quando sacer et religiosus dominus noster imperator evocato conventu ^c in Attiniaco agebat, strenue providens de omnibus uti-

litatibus commissorum sibi populorum, pervenit ad sublimiorem inquisitionem pernecessarii consilii, cupiens scilicet invenire, qualiter congruentissime profectum doctrinæ, et abolitionem negligentiarum sacerdotibus et cunctis honoratis suis commendare potuisset: quod utique laudabiliter inspirante Dei gratia quæsivit, eleganter invenit, fideliter ore suo annuntiavit. Quæ cuncta nunc replicare nimis prolixum est; quia et tunc ^d distinctis capitulis comprehensa sunt, et omnibus nota esse debent.

III. Hanc igitur rem cum miris tunc laudibus adhuc inchoatam magistri nostri efferrent, et præcipue venerandus senex ^e Adalardus, qui etiam dicebat se nunquam sublimius vel gloriosius causam profectus publici moveri et cogitari vidisse ^f a tempore regis Pippini usque ad diem illum; tantum ne respondentium et obedientium negligentia humiliaretur, addidit ipse et cæteri primores, dicentes omni concilio: Quidquid utile potuerit reperire sagacitas vestra ad cavenda peccata, ad vitanda pericula, ad erigendam religionem, ad illustrandam doctrinam, ad corroborandam fidem, ad excolendum studium sanctitatis, confidenter edicite, et ad explenda pariturum Deo dominum imperatorem minime dubitetis. Qui (quoniam, ut Scripturæ sacræ docent, peccata contrahunt infelicitates, perturbationes, clades et sterilitates in populos) tota sollicitudine curat, ut bona quidem statuendo, mala vero destruendo, obtineat una vobiscum apud Dominum, ut remotis adversis

BALUZII NOTÆ.

^a *Septimaniam.* Septimanicæ nomine hic, ut et apud Jonam Aurelianensem, intelligi puto, non solum primam Narbonensem, sed Urgellensem quoque dioccesim, quæ tum sub metropolitano Narbonensi erat. Nam in præceptis Ludovici Pii et Caroli Calvi, ecclesiæ et monasteria illius tractus accensentur Septimanicæ; ut alibi dictum est a nobis. Et constat Felicem episcopum Urgellensem, virum sanctissimæ vitæ, magis laborasse pro erudiendis in vera fide, ut putabat, plebibus sibi subjectis, quam cæteris populis Gallicæ Narbonensis. Et tamen Jonas in libro primo de Cultu Imaginum ait: «Felix, cum multis apud Septimaniam cumclera haustum pestiferum propinaverit, eum tamen Gallicæ Germanicæque, quantum in illo fuit, propinare voluit.» Porro Septimanicæ vocabulum recens, et sero repertum, nimirum post pulsos a Gothis Romanos, non a Biterra Septimanorum sumpsit originem, ut plerique putant, sed ab ea Septem Provinciarum portione quæ Gothis cesserat jure belli; quam Sidonius, hujus vocis auctor, ob hoc ipsum vocat Septimaniam Gothorum. Sed novam hanc de Septimanicæ vocabulo opinionem, quæ est

illustrissimi viri Petri de Marca, fuisse ipse exsecutus est in libro primo Marce Hispanicæ.

^b *Provinciam,* id est, secunda Narbonensis, quæ nunc quoque Provincia dicitur, vulgo *Provence.* Et ex epistola 67 Cypriani fortassis tentari posset jam tum sic dictam fuisse.

^c *In Attiniaco.* Synodum illam fuisse celebratam anno 822 mense Augusto tradit Eginhardus, itemque auctor Vitæ Ludovici Pii.

^d *Distinctis capitulis,* numero 28, editis in Attiniaco, quæ nunc quoque exstant. Assentior enim Sirmondo, qui de his capitulis hic agi putat.

^e *Adalardus,* abbas Corbeiensis; de quo vide quæ diximus ad librum de Baptismo Judaicorum mancipiorum.

^f *A tempore regis Pippini.* Nam in hujus aula educatus est Adalardus, ut supra diximus. Unde constat verissimum esse quod ait Agobardus, Adalardum tunc fuisse valde senem cum synodus illa habita est apud Attiniacum. Nam eum vocat *renerandum senem*; quod epitheton vulgo non tribuitur senibus, nisi qui ævi sunt longævi. Pippinus porro rex mortuus est anno 768.

casibus, regnum sibi commissum prospere, Deo favente, valeat gubernare.

IV. Hæc et his similia cum primores nostri jucundissime loquentur, ego, ut scilicet humillimus omnium et extremus, cepti quodammodo pedentim, ut pote magnis viris, ita suggerere. Ecce omnipotens Deus præparavit animos domini imperatoris, ut sollicitè velit agnoscere temporis vires, consonas vel dissonas æquitati. Expediit vero, ut ea quæ dissona sunt, si possibilitas suppetit, emendentur; in quantum autem possibilitas non suffragatur, cum timore Dei tolerentur: quatenus dum illicitum quiddam ex necessitate agitur quod declinari non potest, timor saltem faciat excusabilem quem executio non constituit absolutum. Necesse est ergo ut vestra industria magnanimitati ejus suggerat pericula ^a de rebus ecclesiasticis, quas contra vetitum et contra canones tractant et in usus proprios expendunt homines laici. Postquam enim diffusa est Ecclesia Dei toto orbe terrarum, et cœpit exaltari ac magnificari per omnes regiones et nationes, cœperuntque templa erigi a fidelibus imperatoribus ac regibus atque episcopis, et cæteris potentibus, ditarique rebus, et thesauris ordinari, fuit etiam consequens, ut principum providentia leges promulgarentur, et episcoporum sollicitudine canones statuerentur de rebus sanctificatis, id est, sacris locis deputatis; qualiter tuerentur ab improbis, tuerentur a gubernatoribus, vel expedirentur. Convenerunt episcopi, viri sancti, quibus tunc abundabat Ecclesia. Statuerunt ^b illibatos conservari debere sacros canones, qui firmitati sunt Spiritu Dei, consensu totius mundi, obedientia principum, consonantia Scripturarum. Ex quo tempore acceptum et receptum est non aliud esse agere cuiquam adversus canones quam

BALUZII NOTÆ.

^a *De rebus Eccles.* Hæc omnium per eas tempestates querela, quam graviter in hoc libro inculcat Agobardus, res ecclesiasticas injuste possideri a laicis, cum id veterint canones. Respicit autem, opinor, præter Gallicanos canones, ad synodum Romanam sub papa Symmacho; quæ distractionem bonorum ecclesiasticorum prohibuit, edixitque ne laicis traderentur.

^b *Illibatos cons. deb. canones.* Agnosco vehemens studium antiquitatis in Agobardo. Cuncta enim revocari cupit ad normam priorum regularum. Et patet hominem fuisse peritum canonum ac disciplinæ ecclesiasticæ. Nulli autem magis cupiunt illibatos servari canones, quam qui studium operamque suam ponunt in sacrorum canonum discendis sententiis. Gravissimam porro rationem affert Agobardus, cur canones debeant esse intemerati et illibati. « Quia, inquit, firmati sunt Spiritu Dei, consensu totius mundi, obedientia principum, consonantia Scripturarum. » Unde discimus quænam patribus nostris mens fuerit per illas tempestates, quoad legitimam conciliorum auctoritatem. Primum necesse erat canones decerni, ea moderatione servata, ut nihil in eis sanciretur quod sacræ Scripturæ contrarium esset. Deinde necessarius erat fidelium consensus, et principum auctoritas, (quam modestiore vocabulo obedientiam vocat Agobardus) ut rerum definitarum executio sequeretur. Nam in causis disciplinæ, magni ponderis semper visa est auctoritas principum et populorum consensus. Denique multa posteriores

A adversus Deum, et adversus ejus universalem Ecclesiam; neque sensum est unquam a quibusque fidelibus, ut talia statuta absque periculo religionis violarentur. Quod ergo Deo auctore statutum est, nova necessitate, quæ tunc temporis non accidit, excusabilem facere non potest violatorem: quia omnipotenti Deo omnia tempora omniaque volumina sæculorum præsentia sunt, et stantia; neque aliquid præteriri potest recordari, nec futurum aliquid expectare. Quamobrem ^c istæ, quas nunc homines prætendunt necessitates, et quarum causa se impune putant res sacras in usus communes vertere, licet tunc hominibus futuræ essent, Deo tamen præsentibus erant; quodque Spiritu suo statuit Ecclesia, tenendum cunctis diebus usque in finem sæculi voluit custodiri.

B Sed quoniam quod de sacris rebus in laicales usus illicite translatis dicimus, non fecit iste dominus imperator sed ^d præcessores ejus, et propterea isti impossibile est omnia emendare quæ antecedentes male usurpata dimiserunt; saltem admonentibus vobis cogitare dignetur periculum, quod licet et vitare nequeat, tamen dum pensat, timet ac dolet, apud misericordem Dominum fiat per hæc excusabilis. Et vos communicate pondus periculi, sublevateque portantem, in quantum fieri potest; ut dum vos illi communicantes in periculis, et ille vobis compatiens exstiterit in tristibus, ac defensor in persuasionibus, dumque unum sapitis, tantumque periculum communiter toleratis, avertat ab illo nec non et a vobis hujuscemodi prævaricationis vindicta. Cum hæc igitur a me dicerentur, responderunt pie reverentissimi viri Adalardus et Helisacar abbates. Utrum vero audita retulerint domino imperatori, nescio.

V. Sequenti autem anno, cum adessent jussi ^e in Compendio palatio, et de his inter eos sermo habebat

synodi, in quibus etiam Romani pontifices præsidebant, constituerunt, quæ observata non fuere etiam ab iis ipsis quorum ævo constituta fuere; ut alibi adnotatum est a nobis. Et quoad sæculum Agobardicum, constat eos solos Gallicanos canones fuisse observatos, qui principibus placuerant, cæteros non admissos: id quod vel unico synodi Meldensis, quæ sub Carolo Calvo habita est, exemplo probari posse nemo negaverit.

^c *Istæ necessitates.* Aiebant enim principes so necessitate quadam adactos tribuere laicis res ecclesiasticas, ut his bonis adjuti, facilius morari possent in servitio principum, id est, militare officium exercere: de qua re paucis diximus in notis ad Lupum Ferrariensem. Vide librum v Capitularium, cap. 181; Capitula Caroli Calvi titulo 23, cap. 7; Lupum Ferrariensem epist. 71; et Flodoardum lib. iii, cap. 4, Historiæ Rhemensis.

^d *Præcessores ejus,* id est, Carolus Martellus, novi hujusce juris repertor, tum Pippinus, et Carolus Magnus.

^e *In Compendio palatio.* Anno itaque sequenti post conventum Attiniacensem, id est, anno 823, habita est synodus apud Compendium, in qua rursus actum est de rebus sacris illicite usis: quam synodum miror a nemine hactenus agnitam fuisse. Certe conventus habiti in Compendio palatio anno 825 mense Novembri, ut edictum fuerat in conventu Francofordiensi, mentionem facit Eginhardus, in eoque legatos papæ Paschalis auditos fuisse. Cujus

retur, ad hunc modum, post multa colloquia, in quantum ego intellexi, ratiocinia sunt perducta, ut primum quidem intellectibus omnium inculcarentur delicta de rebus sacris illicite usis, post vero cum Dei timore in illis quæ remanserunt Ecclesiis fideliores atque clementiores existerent; ita ut et suis adhiberent pietatem, ut et Ecclesiis defensionem; fieretque compatienti concordia remediabilis ac veniabilis, offensioque comitante pietate de indulgentia quoque esset secura.

VI. Hanc rem cum dominus imperator audiret atque perpenderet, volens eam ducere ad tranquillitatem pacis, quæ ad modicum turbata fuerat, quantum in se fuit, fecit uniri episcopos et comites in consensum et pacem. Ex hoc itaque putavi ego, quod eodem modo quo dominus imperator pensavit atque intellexit rationem, sopirique fecit dissensionem, omnes etiam comites vel honorati ejus intellexissent atque voluissent. Sed e contrario, ut audio, isti de quibus nobis sermo est inchoatam discordiam magnificant, et de discordia in conspectu domini imperatoris nihil se audisse vel intellexisse dicunt. Verum quia in his neminem illorum aut mitigare possumus, aut exasperare volumus, a dimittamus causam Deo, qui omnia dispensat, et ei cui commissa sunt ad regendum, ut faciat quod Deo inspirante eventus rerum tulerit. Et quod ad nos non pertinet omittentes, transcamus ad ea quæ ad omnes fideles, qualiter credenda, vel intelligenda sint, pertinent; ac juxta quod exiguitas sensus nostri attingit, ex auctoritate Scripturarum vel canonum nostris oculis consideranda proponamus, ut petisti.

VII. Licet indignum ducatur nos melioribus insinuarere quid sentiendum sit de dispensatione ecclesiasticarum rerum, neque a talibus quales nos sumus, id potentes sæculi inquirendum putent; tamen quia inter tales conversamur ut velimus nolimus, crebro

BALUZII

rei meministi etiam auctor Vitæ Ludovici Pii, itemque auctor Annalium S. Bertini. Ne quis vero causetur conventum fuisse mere politicum, non autem ecclesiasticum, adeoque nec synodum, testis est Agobardus in capite sequenti, ei conventui interfuisse etiam episcopos. Vigebat autem hic mos per eas tempestates, ut episcopi in conventibus illis regis tractarent de rebus sacris et ad religionem pertinentibus, seorsum a laicis, si res esset mere spiritualis; simul vero, si res ad disciplinam ecclesiasticam pertineret. Quo fiebat ut decreta dein in publicum eferrentur, quæ concilii episcopalis auctoritate et dignitate erant instructa, ut pluribus ostendit Marca in libro vi De Concordia, cap. 25. Quare dubium non est quin hic Compendiensiis conventus, in quo actum docet Agobardus de rebus sacris illicite usis, referri debeat inter synodos ecclesiasticas, non secus ac aliæ quæ sæculo illo celebratae fuerunt.

^a *Dimittamus causam Deo*, id est: Quoniam illi cedere nolunt veritati, cedamus nos temporibus. Deus porro, cui omnia nota sunt, veritatem patefaciet, cum ita rebus humanis expedire viderit.

^b *Si viduam*. Sumptum istud ex canone xviii apostolico, in quo sic scriptum est: Si quis viduam et ejectam acceperit, aut meretricem, aut ancillam, vel aliquam de his quæ publicis spectaculis manci-

panur, ad hoc audiamus et loquamur, recte, ut puto, tibi frater charissime, visum est ut de sacris libris et canonibus auctoritatem sumentes, pariterque exempla sanctorum ad medium deducentes, humanos errores, qui summopere vitandi sunt, caveamus, et veritatem Dei, a qua qui recesserit in tenebris maneat necesse est, teneamus. Sane cum nos ad hanc roborandam de Testamento Veteri plura sumpserimus, erunt fortasse qui dicant aliarum rerum figuras esse, nec per hæc contentionem posse finire. Hujusmodi ergo homines, si qui erunt, videtur mihi ut interrogare studeas, unde Patres doceant non posse quemquam ad sacerdotium promoveri, si viduam, vel repudiatam, sive meretricem, et, ut compendiosius dicam, non virginem in conjugium sumpserit; etiamsi secundum Apostolum unius uxoris vir esse doceatur. Cumque hoc in Novo non potuerint demonstrare, fateantur necesse est ^c decreto veteri contineri: neque hoc solum, sed et multa forsitan hujusmodi. Tum consequens erit, arbitror, ut et istas ratiocinationes inchoatas in Veteri Testamento, ex ipso etiam firmitatem obtinere posse et debere concedant; præsertim cum et litteris evangelicis et apostolicis confirmetur quod ubicunque lex mortalitatem docet, ita ut dicitur intelligenda sit ac tenenda. Videtur mihi præterea, ut quoniam omnia testimonia quæ ad præsentis quæstionis absolutionem inde sumuntur, et omni omnino parte non conveniunt eis rebus quibus defendendis aptantur, tam breviter a nobis perstringantur, ut piis quidem sufficientia videantur, illis vero qui quæstionibus magis quam ædificationi inservire parati sunt, laboriosam loquacitatem proprio libitu reservent.

VIII. Notum est cunctis Scripturas legentibus, ab initio humani generis sacerdotes fuisse et altaria, victimas et sacrificia; nec solum hæc Deo oblata, sed et decimas votas et sacerdotibus redditas, ipsis denovo sacerdotibus primitias diligenter datas, cæte-

NOTÆ.

panant, non potest esse episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut ex eo numero qui ministerio sacro deserviunt. Innocentius I in epistola ad Victricium episcopum Rothomagensem: « Ut viduam clericus non ducat uxorem; quia scriptum est. Sacerdos uxorem virginem accipiat, non viduam, non ejectam. Ulique qui ad sacerdotium labore suo et vitæ probitate contendit, cavere debet, ne hoc præjudicio impeditus pervenire non possit. Hilarius papa in synodo Romana: « Cavendum ergo in primis est ne ad sacros gradus, sicut gestis prioribus ante præscriptum est, quisquam, qui uxorem non virginem duxit, aspiret. » Gregorius Magnus lib. ii, epist. 25: « Præcipimus autem, ne unquam illicitas ordinationes facias, ne ligamur, aut qui virginem non est sortitus uxorem. »

^c *Decreto veteri*, id est, in Veteri Testamento, ubi ista præcepta sunt, non in Novo. Levitici cap. xxi: *Virginem ducet uxorem, nimirum sacerdos. Viduam autem, et repudiatam, et sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo.* Ezechielis cap. lxxiv: *Et viduam et repudiatam, non accipient uxores, sed virgines de semine domus Israel.* Nam in Novo Testamento nihil aliud præscriptum est, nisi ut episcopus sit vir unius uxoris, ut recte notatum est ab Agobardo.

risque ministris ab omni populo cuactarum rerum decimas tributas, qui etiam acceptis ex ipsis decimis decimas persolverent sacerdotibus. Illud quoque manifestum est, quod præter eas quas ministris, id est Levitis, populus exsolvebat, jussi sunt a Domino alias rerum suarum in tertio anno decimas sumere; et non in quibuscunque locis, sed in sacris, id est, juxta altare Domini, viduis, pupillis, orphanis, et Levitis comedere. Jussit etiam Dominus ut sacerdotibus et Levitis darentur ab omnibus filiis Israel urbes ad habitandum. Et datæ sunt quadraginta duæ, et sex confugii, id est, simul quadraginta et octo civitates; pariterque in circuitu uniuscujusque civitatis spatium cubitorum duum millium ad pastum pecorum. Permansitque hoc inconvulsam omni tempore judicium et regum; ita ut nec impius Achab, nec sceleratus Manasses, nec filius ejus Ammon, temerare ausi sint. Sed postquam separatus est Israel a domo David per Jeroboam, qui peccare fecit Israel; tunc primum ejecti sunt sacerdotes Domini, sicut ipsi Jeroboam improperatur per Abiam regem Juda.

IX. Post mortem Moysi, tulit Josue omnem multitudinem filiorum Israel, et venit in Galgala. Cumque circumdedissent urbem Jericho, dixit Josue ad omnem Israel: *Tradidit vobis Dominus civitatem, sitque civitas hæc anathema, et omnia quæ in ea sunt, Domino. Et post pauca: Cavete ne de his quæ præcepta sunt contingatis, et sitis prævaricationis rei, et omnia castra Israel sub peccato sint, atque turbentur. Quidquid autem auri et argenti fuerit, et vasorum æneorum ac ferri, Domino consecratur, repositum in thesauris ejus. Et iterum: Urbem et omnia quæ in ea inventa sunt succenderunt absque argento, et auro, et vasis æneis, ac ferro, quæ in ærarium Domini consecraverunt.* Mirumque in modum, cum unus homo hoc prævaricatus fuisset, omnes dicuntur prævaricati esse et usurpasse de anathemate; Dominisque iratus refertur contra filios Israel.

X. Præceptum est a Domino per Moysen ut animal quod immolari potest Domino, si quis venerit, sanctum sit, et mutari non possit, id est, nec melius malo, nec pejus bono: quod si mutatum fuerit, et ipsum, ait, quod mutatum est, et illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino. Itemque de domibus et agris dicitur: *Homo si venerit domum suam, et sanctificaverit Domino, considerabit eam sacerdos, et juxta pretium quod ab eo fuerit constitutum vendabitur. Sin autem ille qui voverat, voluerit eam redimere, dabit quintam partem æstimationis supra. Similiter quoque jubetur et de agro; quem si is qui vovit noluit redimere, sed alteri fuerit vendatus, ultra eum qui voverat redimere non poterit; quia cum jubilæi venerit dies, sanctificatus erit Domino, et possessio consecrata, ad ejus pertinet sacerdotem. Et post pauca: Omne quod Domino consecratur, sive homo erit, sive animal, sive ager, non vendabitur, nec redimi poterit. Quidquid semel fuerit consecratum, sanctum erit Domino. Si omnipotens Dens con-*

secrari sibi homines, animalia, vel agros, aut domos nollet, nunquam hoc vel in Veteri præcipret vel in Novo fieri permetteret Testamento.

XI. Quanta autem reverentia consecrata Domino debeant custodiri, ex multis Scripturæ locis potest colligi, ex innumerabilibus divinæ defensionis ultionibus, quæ ab universo mundo unquam scribi potuerint; sicut magnopere atque evidenter in verbis Dominicis per prophetas denunciatis prudens lector valeat intelligere: quale est illud quod per Jeremiam, sicuti mos est per similitudinem eorum quæ magis nota sunt occulta significari, proverbialiter dicitur: *Sanctus Israel Domino, primitiæ frugum ejus. Omnes qui devorant eum delinquant: mala venient super eos, dicit Dominus.* Quorum verborum, ut beatus Hieronymus ait, hic sensus est: « Quomodo qui primitias devorant nequaquam de genere sacerdotali, sceleris rei sunt; sic qui contaminant Israel, malis subjicientur. » Malachias quoque sub exhortatione decimarum retributionem et vindictam diligentibus pariter ac negligentibus ex verbis Domini proponens quasi interrogantibus Deum, et dicentibus, *In quo configimus te?* respondit dicens: *In decimis et primitiis. In penuria vos maledicti estis, et me vos configitis gens tota. Inferte omnem decimam in horreum, et sit cibus in domo mea; et probate me super hoc, dicit Dominus, si non aperiero vobis cataractas cæli, et effudero vobis benedictionem usque ad abundantiam, et cætera.* His similia in libro leguntur Esdræ. Ait enim: *Statuemus super nos præcepta, ut demus tertiam partem sicii per annum ad opus domus Dei nostri, et panes propositionis, et ad sacrificium sempiternum. Et iterum: Sortes misimus super oblatione lignorum inter sacerdotes et Levitas et populam, ut inferantur in domum Dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempora, a temporibus anni usque ad annum; ut arderent super altare Dei nostri, sicut scriptum est in lege Moysi; et ut afferremus primogenita terræ nostræ, et primitiva universi fructus omnis ligni, ab anno in annum in domum Domini, et primitiva fitorum nostrorum, et pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege; et primitiva boum nostrorum, et ovium nostrorum, ut offerantur in domo Dei nostri sacerdotibus qui ministrant in domo Dei nostri; et primitiva ciborum nostrorum, et libaminum, et poma omnis ligni, vindemiæ quoque, et olei, offeramus sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, et decimam partem terræ nostræ Levitis. Ipsi Levitæ decimas accipient ex omnibus civitatibus operum nostrorum. Erit autem sacerdos filius Aaron cum Levitis in decimis Levitarum, et Levitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri ad gazophylacium in domo thesauri. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Israel et filii Levi primitias frumenti, vini et olei; et ibi erunt vasa sanctificata, et sacerdotes, et cantores, et janitores, et ministri, et non dimittemus domum Dei nostri. In quibus verbis evidenter apparet, quanta illius populi cura et diligentia esset erga domum Dei, et cumoti generis sacrificia vel donaria: qui non solum decimas, ac*

primitias, sed etiam tertiam partem sicuti omni studio religionis ferventes curabant exsolvere; adimplentes procul dubio præceptum legis, quæ dicit: *Cum voveris votum Domino Deo tuo, non tardabis reddere; quia requirit illum Dominus Deus tuus, et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

XII. Quæ verba idcirco hic ponenda putavi, ut religiose fidelis quisque consideret, quia si illi qui vovet et tarde reddit, tarditas ipsa in peccatum reputabitur, multo utique majoris criminis reus est, qui nec tarde quod vovit exsolvit. Si vero is qui propria vota non reddit, infidelis esse convincitur, juxta Ecclesiastem, qui dicit displicere Deo infidelem et stultam promissionem, et omnium melius esse non vovere quam post vota, promissa non reddere; quanto majoris impietatis reus est, qui ea quæ alii voverunt ac reddiderunt usurpat, invadit, diripit, et diripienda concedit, perverseque judicando, vel fallaciter testificando, atque impie perjurando, a domo Dei alienare festinat. ubi ab aliis vota et reddita ac delegata sunt!

XIII. Legimus in Libris Regum, quod non modo laudabiles, verum etiam reprehensibiles reges, ea quæ patres illorum voverant nec reddiderant, ipsi intulerunt in domum Domini, et in thesauros ejus. Si ergo laudatur pietas filiorum paterna vota reddentium, e contrario omni est execratione dignissimum si patris votum filius subtrahat, quodque ille contulit, hic auferre non metuat. Legitur in volumine Jeremiæ prophetæ, quod tempore illo principes et universus populus inierunt pactum, ut dimitteret unusquisque servum suum, Hebræum videlicet et Hebræam, qui tamen in sequentibus amici et proximi ac fratres dicuntur, et ultra eis non dominantur, conversisque deinceps retraxerint servos et ancillas suas, quos dimiserant liberos, et subjugaverint in famulos ac famulas. Quam ob causam graviter adversum eos Dei ira succensa, tali illos perculit comminationum procella: *Vos, inquit, reversi estis, et commaculastis nomen meum, et reduxistis unusquisque servum suum et ancillam, quot dimiseratis ut essent liberi, et subjugastis eos. Propterea hæc dicit Dominus: Vos non audistis me, ut prædicaretis libertatem unusquisque fratri et amico suo. Ecce ego prædico libertatem, ait Dominus, ad gladium, et pestem, et famem, et dabo vos in commotionem cunctis regnis terræ. Et post pauca infert: Et erit morticinium eorum in escam volatilibus cæli, et bestiis terræ.*

XIV. Itaque si illi qui servos Hebræos dimissos juxta legem liberos, iterum in servitium retraxe-

runt, et suos utique, non alienos, nomen Domini commaculasse dicuntur, et ob hoc gravissima ultione plectuntur; fideliter religiosus quisque consideret, quanto irremediabili furore digni sunt, qui non solum proprios olim servos a se vel a parentibus suis libertate donatos in servitium revocant, verum etiam ab aliis liberos factos, et a liberatoribus suis patrocini et defensionis causa Ecclesiæ delegatos, contra fas multipliciter affligunt, omnique servitute depriment, nulla Ecclesiæ vel sacerdotibus relicta potestate, qui eos patronorum vice tueri debuerant. Vehementer prorsus nomen Domini a talibus commaculatur; domusque ejus, quæ est Ecclesia, violenter prædatur, et mater fidelium exhonatur; hujus injuria, procul dubio et Dei est. Et de hac quidem sententia, absque aliorum læsione, forsitan loqui non possumus. Si cui tamen libeat considerare patienter, valet inspicere quanto hæc tempora sint pejora, quam fuerunt antea etiam illa quæ sub infidelibus transierunt. Illi namque diis suis, qui non erant dii, sed opera manuum eorum, honorem exhibebant, nec eorum sacra ausi erant violare. Nunc autem hi quibus dictum est, *Honora Dominum de tua substantia*, versa vice exhonant Dominum de sua; cum non solum ecclesiasticæ familiæ abutuntur servitiis, sed et liberos ejus miserabili depriment servitute.

XV. Porro quod ignorantes Deum verum, falsosque colentes, diligentius deferant sacris ac sacerdotibus suis, quam nunc plerique, in sacra historia manifestissime demonstratur: quæ narrat beatum Joseph totam terram Ægypti subjecisse Pharaoni, præter terram sacerdotum, quæ a rege eis tradita fuerat; quibus et statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, et idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas. Quam in rem pensandum est, quanta diligentia sacerdotes suos venerantur, quibus non solum donaria sacra ministrabant, sed et communes cibos tam sollicitè præbebant, ut nec comparare eos paterentur. At nunc in quibusdam locis, nullus ordo hominum, sive sint liberi, sive servi, de habitatione sua tam infidus est ut sacerdotes; ut pote qui nullo modo securi esse possint, nec scire quot diebus Ecclesiam vel habitaculum suum eis habere sit licitum. Certe cum populus Judaicus in templo Domini, præter res sacras, etiam communes ageret, atque in sacratis atrii venalia diversa collocaret; quanquam et ipsum licite sacrorum causa fieri putaretur, ut oblaturi sacrificia, nec de suo habentes, facile comparanda invenirent; tamen Dominus, ut domus suæ et patris curam se habere monstraret, quod nullo alio in loco fecisse

BALUZII NOTÆ.

* *In servitium revocant.* Vetitum illud. Servum enim libertate donatum revocare in servitium non licet, nisi titulo ingrati. Verum nullo modo posse revocari eos qui Ecclesiæ delegati sunt, decrevit synodus Arausicana prima can. 7: « In Ecclesia manumissos, vel per testamentum Ecclesiæ commendatos, si quis in servitium, vel obsequium, vel ad colonariam conditionem imprimere tentaverit, animadversione ecclesiastica coerceatur; » qui canon

postea repetitus est in concilio Arelatensi secundo. Manumissos porro in Ecclesia, a domino non potuisse ad servitium revocari, etiam titulo ingrati, docet nos canon 34 ejusdem concilii Arelatensis. Impium enim est, ut quod in Ecclesia Dei consideratione a vinculo servitutis absolviatur, irritum habeatur; ut loquitur canon 7 concilii v Aurelianensis. Vide etiam concilium Matisconense secundum.

legitur, flagellis talia agentes eliminavit de templo. Penset igitur cui placet ex factis et verbis Domini, si in ejus domo aliud aliquid vendere non licet, quanto magis ipsam domum facere nefas est venalem. Sacerdotes Ægyptiorum, tempore famis, ita aluntur stipe publica, ut possessiones suas vendere non compellantur. Nunc non solum possessiones ecclesiasticæ, sed ipsæ etiam Ecclesiæ cum possessionibus venundantur. Nec de illis quam maxime audent dicere, quorum proavi aut abavi construxerunt ecclesias, ac ditaverunt, et testamentis scriptis atque firmatis nullos se habituros hæredes nisi ecclesiam et rectores ejus denunciaverunt; et nunc ipsi contra pietatem majorum, si parietes sibi vindicare potuerint, non tantum ea quæ a constructoribus collata sunt, sed et multa quæ plerique fidelium pro sepulturis aut qualibet devotione alia ibidem sacraverunt, cum ipsis ecclesiis vendere licitum putant, nullo prohibente.

XVI. Verum quia ex domo Domini, quæ fuit in Hierusalem, occasio nobis sumpta videtur ut ista de Ecclesiis diceremus, ne forte aliquis putet ea quæ de illa referuntur non pertinere ad domos basilicarum, intelligat, cui talis subreperit cogitatio, ea causa fieri ecclesias, qua et ipsa domus facta est, ad laudandum videlicet Deum, ad deprecandum, ad sacrificandum; sicut ipse Salomon ædificator et dedicator ejusdem templi in oratione consecrationis suæ ait Domino: *Si cælum et cæli cælorum non te capiunt, quanto magis domus ista quam ædificavi? Sed ad hoc tantum facta est ut respicias orationem servi tui, et obsecrationem ejus, Domine Deus meus; ut aperias oculos tuos super domum istam diebus ac noctibus. Exaudi preces famuli tui et populi tui Israel, quicumque oraverit te in loco isto.* Quapropter omni fide omnique ratione quidquid in illa a cultoribus vel contemptoribus licitum sive illicitum gestum est, et quidquid de illa, tam ad diligentiam exstruentium, quam ad negligentiam cessantium, seu ad malitiam destruentium, pertinens, memoratur, ædificatarum basilicarum exempla, auctoritates, et cultus esse tenendum est. Consequens ergo erit ut religiose perpendamus, qualiter Dominus erga restorationem ejusdem templi, et negligentes damnet, et devotos remuneret, ex verbis quæ per Aggeum prophetam loquitur, dicens: *Populus iste dicit: Nondum venit tempus domus Domini ædifican-*

A dæ. Nunquid tempus vobis est ut habitetis in domibus laqueatis, et domus ista deserta? Et nunc hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras. Seminastis multum, et intulistis parum; comedistis, et non estis satiati; bibistis, et non estis inebriati; operuistis vos, et non estis calefacti; et qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum. Hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras, ascendite in montem, portate lignum, et ædificate domum; et acceptabilis mihi erit, et glorificabor, dicit Dominus. Respexistis ad amplius, et ecce factum est minus: et intulistis in domum, et exsufflavi illud. Quam ob causam? dicit Dominus exercituum. Quia domus mea deserta est, et vos festinatius unusquisque in domum suam. Propter hoc super vos prohibiti sunt cæli ne darent rorem, et terra prohibita est ne daret germen suum; et vocavi siccitatem super terram, et super montes, et super triticum, et super vinum, et super oleum, et quæcunque profert humus, et super homines, et super jumenta, et super omnem laborem manuum. Et post aliqua: Ponite corda vestra ex die ista, et in futurum, a die vicesima et quarta noni mensis, a die qua fundamenta jacta sunt templi Domini, ponite super cor vestrum. Nunquid semen in germine est, et adhuc vinea, et ficus, et malogranatum, et lignum olivæ non floruit? Ex die ista benedicam. Si filii Israel, nuper de captivitate regressi, quia negligenter restaurare templum Domini, tanta sterilitate feriuntur, itemque fundamentis jactis, mox omni benedictione cunctarumque rerum fecunditate cumulantur, constat profecto maximum religionis esse divinæ domui diligentiam adhibere; eamque negligere, causam miseriæ atque infelicitatis existere.

XVII. Sed et illud attentius considerandum quod in hac prophetia legitur: *Et suscitavit Deus spiritum Zorobabel ducis, et spiritum Jesu sacerdotis, et spiritum reliquorum de omni populo.* Ut ex hoc perspicue intelligatur, obsequentem quemlibet et amatorem templi Dei, domum esse Spiritus sancti; cum manifeste appareat, non solum fidelium spiritum suscitasse tunc Deum, ut cum omni lætitia omnique alacritate domum Dei cuperent instaurare, sed et infidelium regum, Cyri videlicet, ac Darii, et Artaxerxis: qui non tantum licentiam ædificandi dederunt, verum et adjutorium præbuerunt lignorum, frumenti, et vini, et ovi, ac salis, et pecorum, et dona auri, at-

BALUZII NOTÆ.

* Ecclesiæ cum possess. venundantur. Origo mali istius petenda est ex concessione rerum ecclesiasticarum, quæ viris sæcularibus facta fuerat. Nam illi ecclesias sibi datas cum possessionibus retinebant, et ad hæredes suos transferebant; ut patet ex lib. I Capitularium, cap. 410, et libro v, cap. 44. Recepto autem semel hoc jure, dubium non fuit quin, sicut inter hæredes dividi poterant, distrahi quoque et vendi possent, si res ita ferret. Quod hodie quoque in Gallia obtinet quoad decimas quas vocant infeodatas. Eas enim possessores transmittunt ad hæredes suos, aut aliis vendunt, prout animus tulerit.

† Pro sepulturis. Ex hoc fonte ut plurimum pro-

dierunt possessiones, latifundia, et agri, ex quibus ditata et amplificata est Ecclesia. Existimabant enim fideles melius sibi futurum post hanc vitam, si virorum ecclesiasticorum precibus adjuvarentur. Atque ut id apud eos obtinerent, curabant in primis corpora sua sepeliri ad ecclesias, qua transire solebant viri ecclesiastici, ut defunctorum memoria quotidie in eorum mentibus renovaretur. Interim res suas delegabant Ecclesiæ, ut vel ex hac temporali retributione facilius homines excitarentur ad implorandam Dei misericordiam pro illis qui dederant, quique jam defuncti erant. Vide librum vi Capitularium, cap. 285, 293, 322, et librum vii, cap. 199.

que argenti, cum principibus suis. In libris etiam Machabæorum, nonnulli reges erga templum Dei munifici fuisse memorantur, in quibus et vindictæ Dei pariter leguntur in eos qui diriperunt vel diripere conati sunt vasa sacra; sicut de Antiocho rege, et Heliodoro, qui a Seleuco missus fuerat, in promptu est meminisse. Ecce filii Israel, fundamentis templi jactis, confestim in omnibus benedicuntur; differentes opus, acriter pro negligentia flagellantur; direptores sacrorum, irrevocabili sententia damnantur. Cum ergo nobis non sufficit ad exemplum, cum tam multipliciter per totas Scripturas legamus et cognoscamus domum Dei diligere, religiosum esse, negligere, irreligiosum; diripere, impium; omnesque sua recepisse merita, et omnes principes eorum qui dixerunt: *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei*, positos aut ponendos ut rotam et sicut stipulam ante faciem venti?

XVIII. Sed forsitan aliquis hæc in Veteri Testamento fieri oportuisse contendat, in Novo autem non tantopere servanda. Meminerit, quisquis ille est, Dominici exempli, quod ex verbis evangelicis sancti intellexere Patres. Refert namque evangelista mulierem quamdam accessisse ad Dominum, pedesque ejus unxisse: pro qua re murmurans proditor Judas, ait: *Ut quid perditio hæc unguenti? Potuit enim venundari multo, et dari pauperibus.* Ad quod subjungens evangelista: *Hæc, inquit, dicebat, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur, exportabat.* Quid autem Dominus de loculis faceret, ostenditur ex parte ex eo quod cum Judæ egredienti a se, et ingresso jam Satana in se, dixisset, *Quod facis, fac citius, audientes discipuli putaverunt quod juberet illi ut emeret necessaria ad diem festum, aut ut egenis aliquid daret: quod utique non putarent, nisi antea fieri vidissent.* Verum quia quæsitum est, cur Dominus, qui discipulis dixerat: *Nolite portare aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestris*, nec permisit eos ferre aliud in via, nisi virgam tantum, ipse in loculis thesauros habuerit; disputat de his, in quantum recordari valeo, beatus Augustinus (In Joan. Tract. l. cap. 12); dicitque quod Dominus noster

^a *Leges sæculi*, id est, leges civiles. Exstat autem hæc lex in libris Pandectarum, l. 9, D. ad l. Julianam pecul., ubi hæc verba Pauli jurisconsulti referuntur ex libro singulari de Judiciis Publicis. « Sacrilégi capite puniuntur. Sunt autem sacrilegi, qui publica sacra compilaverunt. At qui privata sacra, vel ædículas incustoditas tentaverunt, amplius quam fures, minus quam sacrilegi merentur. Quare quod sacrum, quodve admissum in sacrilegii crimen cadat, diligenter considerandum est. Labeo trigesimo octavo posteriorum peculatum definit pecuniæ publicæ aut sacræ furtum, non ab eo factum cujus periculo fuit, et ideo æditum in his quæ ei tradita sunt peculatum non admittere. » Ad hunc locum respexisse videtur Augustinus in Tractatu quinquagesimo in Joannem. « Ecce inter sanctos est Judas, inquit, ecce fur est Judas; et, ne contemnas, fur sacrilegus, non qualescunque fur; fur loculorum, sed Dominicorum; loculorum, sed sacrorum. Si crimina discer-

Jesus Christus, qui Ecclesiæ suæ formam et instructionem præmisit factis et dictis, sicut scriptum est; *Quæ cepit Jesus facere et docere*; prævidens futurum esse ut in Ecclesiis thesauri fideliter a fidelibus ac laudabiliter a religiosis conderentur, atque custodirentur, et perniciosissime a furibus fraudarentur (Fures generaliter dico, sicut in Apostolo accipimus, ubi ait: *Qui furabatur, jam non furetur*, de omni scilicet inhonesto quæstu), voluit in hac re præfigere, ut dixi, formam Ecclesiæ suæ, ad quos usus haberentur, et qua fide tractarentur, vel qua damnatione digni essent fraudantes, cum tali fine Judas abierit in locum suum. In qua disputatione prædictus Pater tres, nisi fallor, differentias furtorum et furum facit, de privatis videlicet, publicis, ac divinis rebus. Nam cum alicui homini de proprio thesauro aliquid furari procul dubio reatus sit, multo major de publico, quod et a leges sæculi sacrilegium vocaverunt. Jam vero de Dominicis, id est, ecclesiasticis thesauris, fraudare aliquid (quod apud nos specialiter ^b sacrilegii nomine censetur), adeo immane scelus esse manifestum est, ut qui istum committant, in sortem Judæ deputandi minime dubitentur. Cum ergo hæc ita se habeant, cumque de præfatis rebus illicitè aliquid in dando, accipiendo, vel retinendo usurpare, furari sit; penset pia mens, quanta cautela res egeat.

XIX. Quæsitum est etiam, vel quæri potuit, cur Dominus exactoribus publicis, qui dixerunt Petro, *Magister vester non solvit didrachma de loculis, non dederit stateram, sed Petrum a mare direxit*, ut de ore piscis tolleretur? Responsumque est a doctoribus Ecclesiæ, quia Dominici loculi in pauperes et in dies festos expendebantur; et cum exegisset necessitas in alimenta discipulorum Domini (sicut scriptum est: *Discipuli autem abierunt in civitatem ut cibos emerent*), noluisse Dominum rem pauperum in publicam exactionem mittere, sed omnipotenti virtute, quod utique pauperum non erat, de mari tollere et fisco reddere voluisse, ut formam daret discipulis, quam Ecclesiæ commendarent. Juxta quam formam statuerunt ^c sacri canones modum res ecclesiasticas dispensandi; scilicet ut in alendis egenis

BALUZII NOTÆ.

D aunter in foro qualescunque furti et peculatus, (Peculatus enim dicitur furtum de re publica, et non sic judicatur furtum rei privatæ quo modo publicæ) quanto vehementius judicandum est sacrilegus fur, non undecunque tollere, sed de Ecclesia tollere. Laudatur hic locus in libro vi Capitularium, cap. 302.

^b *Sacrilegii nomine censetur.* Exstat enim ea de re lex in libro vi Capitularium, cap. 325: « Sciendum est omnibus quod sacrilegium sit res Ecclesiæ quocunque modo injuste ab Ecclesiis quibus jure debentur auferri, et in aliud transferri. » Vide libro eod. cap. 285 et 305.

^c *Sacri canones.* Quippe veteri Ecclesiæ consuetudine, quæ et a conciliis et a Romanis pontificibus confirmata est, res Ecclesiarum quadrifariam divisæ erant, ut hic quoque notat Agobardus. Harum portionum prima pertinebat ad episcopum, altera ad clericos, tertia ad alendos pauperes, quarta demum

ia sustentandis clericis, in reparandis fabricis, atque in rectorum supplendis necessitatibus expendentur: prout sanctorum exempla commendant, et usque ad proxima tempora custoditum esse non dubium est. Ex laicis denique non solum possessores sacrarum rerum, ^a sed nec dispensatores fieri permittunt: quin potius ^b œconomos de proprio clero eligi præcipiuntur, et agros, vineas, atque mancipia ad usum tribui, non nisi clericis, monachis, peregrinisque concedunt. De qua re si quis diligentius vult agnoscere quid vel in quibus conciliis dicatur, legendo et revolvendo cognoscat.

XX. Verum quia sunt qui ^c Gallicanos canones aut aliarum regionum putent non recipiendos, eo quod legati Romani, seu imperatoris, in eorum constitutione non interfuerint, restat ut etiam sanctorum clarissimorum Patrum doctrinas, et expositiones, diversosque tractatus, ut sunt Cypriani, Athanasii, Hilarii, Hieronymi, Augustini, doceant non esse recipiendos: quia cum hæc tractarent, vel ex-

A ponerent, legati Romani sive imperatoris non aderant. Melius mihi sentire videntur, qui secundum Domini dictum, ubi duo vel tres in nomine Domini congregatos agnoscunt, Dominum quoque inter eos affuisse non dubitant, et eum qui Ecclesiam non audierit, sicut ethnicum et publicanum habendum credunt. Ubique enim catholici Ecclesiarum rectores pro Ecclesiarum utilitatibus cum Dei timore in ejus nomine et honore conveniunt, quidquid ^d consonanter sanctis Scripturis statuunt, nulli dubio spernenda, imo veneranda omnibus esse debent: quod illa quam maxime auctoritate fulcitur, quia bina per annos singulos concilia fieri et Romani pontifices decreverunt, et magna concilia sollicitè commendarunt. Rectius profecto facere videtur, qui ^B ubicunque magnarum synodorum statuta deficiunt, propter insuetas emergentes causas antiquorum statuta, quæ merito reprehendenda non sunt, sequenda deliberat, quam qui ea quæ ipse sentit, ^e eorum sensibus anteponeit. Firmissime omnino teneo quod

BALUZII NOTÆ.

expendebatur ad reparationem ecclesiarum. Et hæc quidem sunt notissima. Sed tamen si quis ea probari velit, habet quem consulat librum clarissimi viri Joannis Launoii theologi Parisiensis de Cura Ecclesiæ pro miseris et pauperibus.

^a *Sed nec dispensatores.* Libro vi Capitular., cap. 294: « Laicis quamvis religiosi nulla de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi legitur unquam attributa facultas. »

^b *Æconomos de proprio clero.* Sumptum istud ex canone 26 concilii Chalcedonensis: qui canon postea confirmatus est ab imperatoribus, usque per omnes ubique provincias receptus; ut Marca ostendit in libro octavo de Concordia, capite 18.

^c *Gallicanos canones.* Jam antea adnotavimus ad librum adversus Legem Gundobadi, magnam antiquitatis fuisse reverentiam canonum Gallicanorum; neque nunc ea repeti est opus. Illud in præsentiarum admonuisse sufficiat, ex hoc Agobardi loco constare non credidisse majores nostros necessariam fuisse præsentiam legatorum pontificis Romani in conciliis regionalibus aut provincialibus, canonesque in eis decretos perinde valuisse, ac si illi interfuerint. Unde confirmatur interpretatio quam verbis Benedicti Levitæ adhibet Marca in lib. sexto de Concordia, cap. 27. Benedictus enim in præfatione libri quinti Capitularium ex eo quoque valde se commendare putat hæc capitula, quod et in synodis a Bonifacio Moguntino sedis apostolicæ legato celebratis condita fuerint, adeoque apostolica auctoritate firmata, et quod sequentia etiam capitula sint maxima ex parte roborata eadem auctoritate. Id enim intelligendum est de tribus postremis Capitularium libris, ut ipsemet Benedictus docet in libro vii, cap. 377: « Maxime trium ultiorum capitula istorum librorum apostolica sunt cuncta auctoritate roborata, quia his evidendis maxime apostolica interfuit legatio. »

^d *Consonanter sanctis Scripturis.* Itaque sic persuasum erat, nullius momenti esse regulas ecclesiasticas, etiam in synodis editas, nisi consonarent sanctis Scripturis. Quo fiebat, ut quoties Romani pontifices ad synodos mitterent epistolas in causa fidei, episcopi congregati examinarent an epistolæ illæ congruerent sacris Scripturis; ut fuse ostendit Marca in libro v de Concordia.

^e *Eorum sensibus anteponeit.* Agobardo consentit vetus auctor Collectionis canonum, hactenus ineditus, quem apud me habeo: qui, postquam in præfa-

tionem locutus est de divisione Collectionis suæ in tres libros, demum hæc addit: « In quibus si quisquam aliquid invenit de talibus conciliis quæ aut despicienda aut non recipienda judicat, ignoscat paupertati sensus nostri. Nos tamen dignum deputamus, plurimorum sententiam, singulorum suspitionibus præferendam, et in quibuscunque rebus generalium conciliorum auctoritatem non habemus, magis earum synodorum, quæ per singulas provincias factæ sunt, quam proprium nostrum sensum sequendum. Denique ipsa sacra et generalia canonum decreta præcipiunt, ut bis in anno per singulas provincias episcoporum celebretur concilium, et plenariam synodum dicunt esse ubi cum suis diocesanis metropolitanus fuerit episcopus. Cum ergo ita specialia concilia ex generalium auctoritate fiunt, constat nullum posse de eorum aliquid improbare statutis, nisi eum qui apertis iudiciis potuerit convincere eos aliqua contra fidem aut mores bonos constituisse. » Hactenus vetus ille collector: quem si Agobardi coætaneum fuisse dixerò, fortassis non aberrabo. Nam nullos canones citat, quam eos ipsos quos laudare potuit Agobardus, id est, canones et decreta pontificum quæ tum exstabant in Codice Canonum Ecclesiæ Gallicanæ. Quod autem Agobardus et collector iste vetus, ut regionalibus et provincialibus conciliis auctoritatem addant, aiunt eorum celebrationem esse imperatam a magnis et generalibus conciliis, ut bis in anno habeantur, sumptum est ex canone 5 Nicæno, 20 Antiocheno, et 19 Chalcedonensi. Addit vetus collector aliam rationem, nempe synodum illam esse plenariam cui metropolitanus episcopus interfuerit cum suis diocesanis. Istud vero sumptum est ex canone 16 Antiocheno, in quo sic scriptum est: « Perfectum vero concilium illud est, ubi interfuerit metropolitanus antistes: » cujus etiam mentionem facit Ferrandus in Breviatione Canonum, tit. 144; itemque Gratianus, Burchardus, Ivo, alii. Ut valde mirum sit id non animadversum a R. P. Ludovico Cellotio, qui in notis ad caput 25 concilii Duziacensis reprehendit Hincmarum sæpiusculè, ut ipse ait, proferentem hunc canonem Antiochenum, cum tamen conceptis verbis non exstet in synodo Antiochena. Multa quidem de metropolitanorum dignitate, juribusque, sapientissime variis canonibus decrevisse synodum illam Antiochenam, sed nusquam pronuntiare, perfectum illud esse concilium, cui metropolitanus interfuerit. Hactenus Cellotius. Unde constat res quo-

omnes orthodoxi rectores quibuscumque locis vel temporibus de rebus ecclesiasticis tractandis conservandisque aliquid statuerunt, antecessorum statutis et divinarum litterarum auctoritati magnopere studuerint consonare. Jam vero de donandis rebus et ordinandis ecclesiis nihil unquam in synodis constitutum est, nihil a sanctis Patribus publice prædicatum. Nulla enim compulit necessitas, fervente ubique religiosa devotione, et amore illustrandi ecclesias ultro æstuante. Quem non ad hæc accenderet Dominicum illud factum et dictum, quod Evangelium refert, sedisse Dominum contra gazophylacium, et aspexisse quomodo turba jactaret æs in gazophylacium, pauperemque viduam super omnes laudasse, quæ duo tantum minuta jactaverat? Ecce sedens Dominus aspicit offerentes, ut beneplacitum sibi demonstraret munus fidelium. Satis vero consequens est, ut aspiciens offerentes, despiciat auferentes, laudans totum dantem, vituperet non dantem, imo quidpiam fraudantem, sive aliquid rapientem.

XXI. Sed et illud quod jubet et reddere quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ Dei Deo, tanto quisque attentius penset, quanto devotius curat. Quod vere præceptum et Apostolus commendat implendum dicens: *Reddite omnibus debita; cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem.* Neque enim timorem debemus hominibus, cum præcipiatur nobis per Prophetam: *Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuatis.* Itemque scriptum sit: *Qui timet hominem, cito corruet.* Et: *Nolite timere eos qui occidunt corpus.* Sed timorem utique debemus Deo, honorem autem Deo, ac domui, omnibusque membris ejus; sicut Scriptura, quis sit justus demonstrans, dicit: *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominus glorificat.* Et exhibendus ergo est Deo timor, ne offendatur moribus; et exhibendus honor, ut glorificetur oblationibus. Sic nempe a Patribus intelligitur quod dictum est: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*, id est, tributa, ac vectigalia. *Quæ autem sunt Dei Deo*, id est, decimas, primitias, cæteraque donaria, tam vota quam spontanea. Nam et assertio Judaica idcirco putabat illicitum esse tributum solvere Cæsari, quia supra dicta Deo solvere jussi erant. Commendat autem Dominus hæc facienda, ubi ait: *Væ vobis Scribæ et Pharisei hypocritæ! qui decimatis mentam, et anethum, et cuminum, et omne olus; et relinquitis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem; cum illico subjungit: Hæc oportuit facere, et illa non omittere.*

XXII. Oportet ergo, et semper oportebit, quod Dominus oportuisse testatur, neque parvipendendum fuit aut erit unquam quod Dominus vel fieri jussit, vel factum facientis devotione commendavit.

BALUZII

que minutissimas interdum excidere etiam illis qui se sapientes putant. Nam legendi tantum erant canones Antiocheni. Sed quia tum Cellotius erat occupatissimus, satis habuit titulos canonum illius

A Certe lex non vetuit subjectos aut vinum bibere, aut in domibus habitare. Et tamen Jonadab, filius Recab, filiis suis exhortando interdixit utrumque. Qui post multa annorum curricula compulsi ab hostibus ingredi civitatem ad manendum, nullatenus compelli potuerunt, ne a propheta quidem, ad bibendum vinum; et idcirco laudati sunt a Domino pro obedientia, promittente etiam quod non esset defecturus vir stirpis Jonadab de conspectu Domini. Si quod unus homo præcepit posteris, tam attente tam religiose custoditum est usque in longinquum, ut laude etiam dignum Dei haberetur; (quod utique non ex legis sanctione, sed ex religionis fervore præceperat) quid de nostri temporis hominibus æstimandum est, quibus omnipotens Deus et generalis B Ecclesia sub nomine patris ac matris præcipere non desinit, nisi ut eorum comparatione objurgemur, sicut et Judaicus populus, Domino dicente: *Prævaluerunt sermones Jonadab sermonibus meis*, et cætera? E contrario autem credendum est quod in regimine prælatus quilibet, sine damno inobedientia, præcipiens, contemni non potest; sicut apertissime apparet in gestis Saulis. Nam cum filius ejus Jonathas, fide ac virtute protectoris armatus, perrexisset ad stationem Philistinorum, castraque eorum turbarentur; videns ille cum sociis insecutus est inimicos, persequens atque prosternens; cernensque quod res prospere cederet, contestatus est populum, dicens: *Maledictus qui comederit panem hodie, donec ulciscar de inimicis meis*: quod ignorans Jonathas, sumpto melle gustavit paululum: quam ob causam Dominus indignatus est, ita ut respondere nollet quod populus agere deberet; ac nisi eum transacta bona eripuissent, forte deprehensus absque retractatione moreretur. Qua in re cum omni timore considerandum est, quod cum ignorantia excusare non potuerit, nec tantæ fidei virtus indignationem divinam avertit, quousque ad horam moriendi ventum est: ubi adhuc mirari possemus, nisi aliqui viderent, quod mel comedit, non panem. Verum quia, more sacri eloquii, in pane, quidquid comedi potest, accipitur, pensandum est quam attente Dominus custodiri velit quidquid non irreligious prælatus quisque præceperit, cum Saulis jussa a nesciente transgressa, sine aliqua vindicta transire non passus sit. Quis est hodie qui se culpæ obnoxium esse crederet, si præcipientis injuncta non audiret? Et tamen ex interna regûla judiciorum Dei videmus peccata subtilius et acerbius inquiri, quam nos præcavere aut formidare valeamus.

XXIII. Hæc dicta sint, ut prudentius offeratur occasio diligentius considerandi, si tam fructuose unus auditur a multis tam noxius omnibus, unus inobediens efficitur inscius, quanto merito retributionis boni vel mali obediens, aut contemptor effi-

NOTÆ.

synodi relegere. Ea causa fuit errandi. Nam lemma canonis 16 hæc tantum habet apud Dionysium: *De vacantibus episcopis.* Nihil de perfecto concilio.

ritur consonanter præcipientibus plurimis; maxime eum non solis apostolis, sed omnibus his qui docendi ministerium in Ecclesia sortiuntur, dixisse Dominus intelligatur: *Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit.* Illud quoque Ananiæ et Saphiræ factum occultum, tam sublimiter inventum, tam atrociter vindicatum, quæ digne exaggerare prævaleat, unde contractum est tam immane crimen, ut tentasse Spiritum sanctum, et mentiri Deo convicti sint, cum tantum de pretio agri, quod adhuc in illorum erat potestate, servare sibi maluisse referantur? Certe necdum fuerat ante pedes apostolorum positum, necdum in communionem fraternitatis reductum. Qua severitate judicaretur, si qui de loculis apostolicis et omni Ecclesiæ jam oblatis aliquid persumpsisset, si sic iudicatus est qui præsumpsit ex his quæ adhuc erant offerenda? Si cuicumque homini de rebus humanis furatus aliquid fuisset, præcepto legis dupli aut quadrupli restitutione multaretur. Quia vero de sacris rebus, sanctis prædicatoribus sanctisque pauperibus deputatis, vel potius deputandis, fraudavit, morte multatus est, quam mortem non intulit gladius, non exercuerunt officialium manus, sed sacri sermonis virtus infixit. Sic fraus prima in Ecclesia de rebus ecclesiasticis perpetrata punita est. Tali poenitentia damnatus Adam in paradiso, vetitum contingendo morti obnoxius, et habitatione paradisi indignus effectus est, Ananias cum uxore sua fraudem in Ecclesia faciendo, et societate ecclesiastica et habitatione mundana privatus est. Dixerat Dominus: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus.* Hinc perfectionem arripientes, et vendentes omnia quæ habebant, rerum suarum pretia non aliis pauperibus quam sanctis credentibus distribuiebant, maximeque prædicatoribus sanctis distribuenda pauperibus offerebant. Tales enim pauperes in verbis Domini intellexerant. Sic et beatus Paulus, cum dextras sibi et Barnabæ cæteri darent, ut illi in circumcissione, ipsi vero in gentibus evangelizarent, testatur se etiam hujus quoque ministerii curam suscepisse, dicens: *Tantum ut pauperum memores essemus.*

XXIV. His ergo sacri canones concordantes, res ecclesiasticas, res etiam pauperum esse voluerunt. Nam et Dominus ordinavit ut hi qui evangelium annuntiant, de evangelio vivant. Ex his itaque inter fideles cœptus est sacratissimus et laudabilis usus, ut ecclesiæ ditarentur: quatenus ipsa ecclesia de suo pascat prædicatores suos, et choros ministrorum, turbasque pauperum, ac multitudinem confluentium peregrinorum. Erga quas res quanta reverentia, quantaque fides, et custodia adhibenda sit, demonstravit voluntas Dei per multitudinem miraculorum quæ gesta sunt in universo mundo per singulas regiones, loca, atque ecclesias; cum jam non unus Ananias cum Saphira uxore propter fraudem in rebus sacris perpetratam morte multati sunt, sed innumerabiles et pene mille alii, qui infirmitate percussi, dæmonibus vexati, cæcitate damnati: de qui-

bus si ea quæ scripta sunt, studiosus aliquis in unum congregare voluisset, aut valuisset, enormia volumina confecisset. Quanto magis ea quæ facta sunt, et divulgata, ac tradita, nec tamen scripta, eo quod fuerint nimia?

XXV. Hæc idcirco dicimus, non quod divinam percussorem omnibus temerantibus temporaliter comminemur, sed magis ut ad curam Dei earum custodiam atque diligentiam pertinere monstremus: qui tantis miraculis per tot tempora terruit improbos, non solum incredulos, sed et credentes, ne facile adversus sacra loca, illicita auderent perpetrare; et ut eos saltem percussio tanquam bruta animalia cohiberet a præsumptione, quos ratio vel exsecutio divinorum mandatorum nequidquam velut homines compecebat. Debuerant etenim nosse, ut pote rationales a Deo conditi, quia si non licet concupiscere rem proximi, multo magis Domini

XXVI. Nec hoc ita dictum sit, quasi charismatum divinorum largitio, vel remissio peccatorum, ac donum regni cœlestis non sint concupiscenda; quæ utique res Domini sunt. Sed quoniam nobis de sacris rebus Ecclesiarum sermo est, secundum illud nunc loquimur quod Dominus in lege præcepit, dicens: *Non loquaris contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, et universa quæ illius sunt.* In quibus verbis summopere est considerandum, quia si contra quemlibet proximum, ob quamcunque rem, falsum existere vel adhibere testem non oportet; multo minus licet contra Dominum, ob illius Ecclesiæ facultates ejus nomini consecratas. Simili quoque modo, si domus, aut ager, servus, aut ancilla, et cætera quæ sunt proximi, concupisci non debent; multo itaque magis ea quæ ad sustentationem pauperum Domino sunt tradita, non sunt concupiscenda.

XXVII. Apparet autem in hujusmodi rebus multitudo miserationum Dei, qui gratanter ab homine dignatur recipere quæ ipse dedit. Hinc denique est quod ei David fideliter constitetur dicens: *Tua sunt enim omnia; et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Nequaquam igitur consecrata Deo concupisci vel auferri debent, quin potius tali mente pensari, atque ita illibata et ab omni usu communi seposita custodiri, ut ipse Dominus in Deuteronomio insinuat, ita dicens: *Loqueris in conspectu Domini Dei tui: attuli quod sanctificatum est de domo mea, et dedi illud Levitæ, et advenæ, et pupillo, et viduæ. sicut jussisti mihi. Non prateriri mandata tua, nec sum oblitus imperii. Non comedi ex eis in luctu meo, nec separavi in qualibet immunditiam meam, nec expendi ex his quidquam in re funebri. Obedivi voci Domini Dei mei, et feci omnia sicut præcepisti mihi. Respice de sanctuario tuo, et de excelso cœlorum habitaculo, et benedic populo tuo, et terræ quam dedisti nobis.* Tali itaque, ut dictum est, nobis cordis devotione primitivæ vel decimæ consti-

derandæ sunt, tanta veneratione intactæ servandæ, A et cum hujusmodi confessionis puritate Domino offerendæ, quatenus Dei de excelso cœlorum respectus, et populi ac terræ benedictio possint facilius promereri.

XXVIII. Huic confessioni a Domino injunctæ fidelibus, illa quoque Apostoli sententia congruenter valet adjungi, qua fideli discipulo præcepit, dicens: *Si quis fidelis, a vel si qua fidelis, habet viduas, subministret illis, et non gravetur Ecclesia, ut his quæ vere viduæ sunt, sufficiat. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina. Dicit enim Scriptura: Non infrenabis os bovi trituranti. Et: Dignus est operarius mercede sua.* In quibus verbis id præcipue arbitror considerandum, quia si vidua cujuslibet fidelis, ab illo est sustentanda, ne gravetur Ecclesia, B multo magis aliunde subministrandum est b canibus et cavallis, cæterisque tam hominum quam animantium ministris, quæ vel ad delicias, vel ad pompas, turpesque jocos, a divitiis possidentur. Et hoc ideo, ne Ecclesiam Dei non solum gravent, verum etiam vastent, funditusque prædentur. Id namque nimis esse illicitum non hac sola sententia ostenditur, sed multifarie in toto Scripturæ divinæ corpore demonstratur: ubi non solum prævaricantium poenæ, sed remunerationes fideliter tractantium res Domino consecratas, multis modis describuntur.

XXIX. Quicumque autem opus hoc lectione et consideratione dignum duxerit, noverit omnino non C hæc nos de solis laicis dicere, e sed etiam de episcopis, abbatibus, d sive quibusdam clericis, qui aliud faciunt de sæpeditis sacris rebus, quam quod faciendum est, aut aliter eas quam a Deo et sanctis patribus ac rectoribus constitutum est, tractant. De qua re non est necesse, ad multa dicendum, nobis plurimum laborare. Quoniam liquido patet hominibus

BALUZII

* *Vel si qua fidelis.* Hæc non exstant apud Paulum. Itaque existimo peccatum esse librarii: qui cum divinare non posset quidnam potius legendum esset, *Si quis fidelis, vel si qua fidelis,* utrumque posuit, lectori judicium integrum relinquens. Id enim frequenter accidisse veteribus librariis admonimus ad Salvianum et Lupum Ferrariensem.

b *Canibus et cavallis.* Hinc patet laicos, qui res ecclesiasticas possidebant, iis usos esse ad luxum, non ad necessitatem: haud dubie extra conscientiam principum; alioqui non erant laturi.

c *Sed etiam de episcopis.* Taxat episcopos et sequentes prælatos, qui rebus ecclesiasticis utuntur ad luxum, neque considerant quid de rebus Deo dicatis statutum sit a patribus. Neque solos prælatos percellit, sed etiam clericos in universum. Unde intelligere debemus, quotquot in sortem Domini ascripti sumus, nobis quidem creditam a Domino et ab Ecclesia curam proventuum ecclesiasticorum, sed ut iis utamur quemadmodum lex jubet, non in vanis sæculi pompis aut oblectamentis, sed in alendis egenis, reparandis ecclesiis, libris quoque qui ad comparandam pietatem et eruditionem necessarij aut utiles sunt emendis, aliisque id genus. In primis tamen ea mens Ecclesiæ semper fuit, ut clericus ante omnia tantumumat de redditibus ecclesia-

ratione utentibus, quanta ex his reprehensibiliter et minus decenter agantur ab his etiam quos sacer ordo ad ecclesiasticum regimen admittit. Quibus profecto omni attentione pensanda et expavescenda esset illa sententia, qua ex eorum persona beatus Job loquitur, dicens: *Si adversum me terra mea clamat, et cum ipsa sulci ejus deflent; si fructus ejus comedi absque pecunia, et animam agricolarum ejus afflixerit; pro frumento orietur mihi tribulus, et pro hordeo spina.* In quibus verbis quamvis et alius invenitur intellectus, pertinens ad murmurationem subditæ plebis, cum merito conqueritur adversus pastorem ob negligentiam prædicationis, vel impedimenta exemplorum malorum, potest tamen et ad personam ecclesiasticæ familiæ non inconvenienter aptari: quam cum inique perversus pastor opprimit, et indigne rebus Deo sacratis abutitur, cumque statum et illicitos appetitus suos ac suorum ad jactantiam pompasque mendacii exornat, imo deturpat, non sola Ecclesia, cui ipse præeat, sed et omnes qui morum illius feditatem cognoscunt, ad murmurationem derogationemque contra ejusmodi rectorem excitantur. e Hic talis, etiamsi prædicationis erogat pecuniam, ob carnales tamen libitus et indecentes actus non potest statutam evadere poenam, quin pro delectationibus vitæ præsentis, æternarum poenarum illi punitiones oriantur.

XXX. Nec tamen hæc sententia solos pravos episcopos, presbyteros, vel abbates percutit, et laicos indebite ecclesiasticis rebus utentes securos relinquit. Quibus illud summopere hoc loco pensandum est; quia si is quem utcumque ordo acceptus vel impensa prædicatione comitantur, propter lasciviam et turpis lucri appetitum male suo easdem res in communes usus expendit; ille qui nec ministerium ecclesiasticum sortitur vel exsequitur, nec pecuniam verbi erogat, sed insuper quidquid ad pompam pertinet, sive lasciviam, quasi licentius properat, sacris

NOTÆ.

sticis, quantum ei alendo opus est. Quod ideo dico, ne quis ad invidiam trahat ea quæ superius dicta sunt.

d *Sive quibusdam clericis.* Nam clericorum nomine comprehenduntur quotquot in clerum ascripti sunt, etiam presbyteri, et diaconi. Gregorius Magnus lib. XI, indict. 6, epist. 54: « Ne vero objiciatur, quia ecce de eodem clerico loquitur, non de presbytero, sciendum est quia in eadem constitutione capitulo 19 legitur in appellatione clericorum et presbyteros et diaconos contineri. » Tum affert verba Novellæ 123 imperatoris Justiniani, in qua hæc leguntur cap. 19: « Presbyteros autem, et diaconos, et subdiaconos, cantores, et lectores, quos omnes clericos appellamus. » Diu tamen post hæc tempora dubitatum est apud Ruscinones, Galliæ Narbonensis populos, an clericorum nomine intelligerentur episcopi, abbates, et cæteri gradus ecclesiastici: quam dubitationem edita constitutione sustulit Guido episcopus Helensis in synodo sua diocæsana habita anno 1339 die octava mensis Aprilis.

e *Hic talis.* Ait episcopum, tametsi doctus sit, ac populum diligenter instruat, æternis poenis addictum tri, si pompis sæculi deditus sit, et sacris rebus abutatur.

rebus utitur, quanto majori malo suo convivia splendida de sacris rebus, quibus gementes et mœrentes in tribulatione paupertatis debuerant consolari, epulatur cum divitibus epulantibus, gaudens, ridensque, et opus Domini non recipiens, et quasi agens quæ Deo placeant jucundatur, satiat præterea et inebriat histriones, mimos, turpissimosque et vanissimos ^a jocularés, cum pauperes Ecclesiæ fame discruciatî intéreant. Quam rem considerandam prudentibus offerimus, non autem exponendo aperimus, quoniam etsi dictum est divitibus: *Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis, quæ adveniet vobis: divitiæ vestræ putrefactæ sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt, aurum et argentum vestrum æruginavit, et ærugo eorum testimonium erit vobis, et manducavit vestras carnes, sicut ignis; B* thesaurizatis in novissimis diebus. Et iterum: *Epulati estis super terram, et in deliciis enutritis sorda vestra. Non tamen præceptum est eis ut epulis quotidianis vacarent, et pretiosissimis induerentur vestibus, ne forte vel eorum divitiæ putrefactæ remane-*

BALUZH NOTÆ.

^a *Jocularés.* Histrionum genus, tibiis præterea fidibusque aut aliis instrumentis canentes. Hos sequens ætas Gallico tum recepto vocabulo vocavit

rent, vel a tineis vestimenta comederentur; imo sicut pro avaritia, sic et pro epulis, et pro luxuriis, præsentis sententiæ comminatione feriuntur.

XXXI. Si autem hæc dicta sunt illis qui talia forsitan de propriis rebus agebant, multo magis quibusdam præsentis temporis divitibus dici potest: *Ululate in miseriis advenientibus; quoniam epulantibus vobis de rebus non vestris, et thesaurizantibus de his quæ ad sustentationem pauperum Ecclesiæ tradita sunt, ipsi pauperes et ecclesiastica familia fame cruciantur; et qui ex eis fraudatus a vobis est vel oppressus, clamat, et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiit, qui dixit: Non negabis mercedem indigentis et pauperis; sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, ne clamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum. Et multa hujusmodi, quæ de hac re, et de omnibus quæ superius comprehensa sunt, in divinis libris dicuntur, nec ab ullo prorsus hominum absque sui gravissimo damno negliguntur*

Jongleurs. Dicti autem jocularés a jocis et ludis quos populo faciebant.

LIBER

DE DIVINIS SENTENTIIS DIGESTUS,

CUM BREVISSIMIS ADNOTATIONIBUS, CONTRA DAMNABLEM OPINIONEM PUTANTIUM, ^a DIVINI JUDICII VERITATEM IGNE, VEL AQUIS, VEL CONFLICTU ARMORUM PATEFIERI.

I. In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi qui est pax nostra, qui que fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens inimicitiam in carne sua, legem mandatorum decretis evacuens, ut duos condat in semetipsum in uno novo homine, faciat pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso, et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem his qui prope. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem (Ephes. II, 14-18). Incipiunt testimonia divina de litteris evangelicis, et apostolicis, atque propheticis, quibus luce clarius demonstratur contraria esse reconcilia-

BALUZH NOTÆ.

^a *Ægre ferens* Agobardus iniquitatem legis Gundobadæ, quæ causis finem imponi præcipiebat singulari certamine sive duello, quod stulte prorsus ac perperam vocabant *Judicium Dei*, congerit in hoc libro sententias ex utroque Testamento, ut ostendat legem illam esse impiam, valdeque contrariam pietati ac simplicitati Christianæ. Et omnino eruditus est hic liber, et Agobardo dignus. Porro duos ex isto libro fecerat Massonus; sententiasque distinxerat ab hoc libello contra fidem tituli, contraque testimonium Agobardi. Nos, quod res postulabat, rursus conjunximus. Sed et Hlud te monendum existimavi. lector. Agobardi adnotationes quæ respondent sententiis, in margine positas esse

tionis generis humani, ac reconciliatori Christo, pugnæ domesticæ et conflictus fraterni, putantium rerum labentium dubia et occulta posse patefieri, et per res contrarias veritati veritatem latentem monstrari. Nam si omnipotens Deus, mundi conditor et rector, judicii veritatem in rebus latentibus per mutuas eades inveniri voluisset, aut permisisset, nec *judices* aut ^b *magistros* per singulas urbes constitui præcepisset, nec testibus infliciantes convinci, nec ubi testes desunt, controversiam per jusjurandum finire. Sed nec illam legem inter virum et uxorem, si spiritus zelotypiæ virum concitaverit, daret, ut per aquas amarissimas ^c probaretur mulier adultera

in codice Operum Agobardi. Quo factum est ut amanuensis, quo Massonus utebatur, cum non intelligeret ad quem quæque adnotatio locum esset referenda, omnia turbaverit. Nos sua quæque locis restituvimus.

^b *Magistros*, id est, magistratus: qua etiam significatione usurpatur infra in capite sexto hujus libri.

^c *Probaretur mulier adultera*, nimirum per judicium aquæ frigidiæ: quod tamen judicium a Carolo Magno vetitum est, ut patet ex Capitulari edito anno 16. Meminit autem hujus legis Hincmarus in opusculo de Divortio Lotharii et Tetbergæ, itemque in epistola 39 ad Hildegarium episcopum Meldensium, in qua ex professo tractat de judicio aquæ